

Czuczor–Fogarasi-szótár

A szavak eredetére feleletet adó Biblia, vagy délibábos etimológiák gyűjteménye?
Megjelent a Czuczor–Fogarasi-szótárból készült válogatás

A Tinta Könyvkiadó gondozásában az Ünnepi Könyvhétre megjelent az Etimológiák, szóelemzések a Czuczor–Fogarasi-szótárból című 950 oldalas válogatás, amelynek 2010. május 28-án volt a bemutatója a kiadó szerkesztőségében.

A szótár megjelenése alkalmából Cserháthalápy Ferenc beszélgetett Kiss Gáborral, a Tinta Könyvkiadó igazgatójával, a kötet ötletgazdájával, főszerkesztőjével.

– Az idei Ünnepi Könyvhétre jelentette meg a Tinta Könyvkiadó az Etimológiák, szóelemzések a Czuczor-Fogarasi szótárból című 950 oldalas kötetet. Mi ez tulajdonképpen, az eredeti hat kötet

sűrítőménye?

Kiss Gábor: Semmiképpen sem sűrítőménye, ez válogatás. A sűrítőményről a szörpök sűrítőményei jutnak az ember eszébe, melyeket aztán szódavízzel kell hígítani. Mostani szótárunk anyagát nem kell semmivel sem felönteni.

– *Nem sűrítőménye, bár az eredeti hat kötetből mégis csak egyet készítették. Mik voltak a válogatás szempontjai?*

Kiss Gábor: Az eredeti mű 1862 és 1871 között jelent meg és 112 ezer szócikket tartalmazott. A szócikkek között vannak címszavakat értelmező szócikkek és településeket bemutató részek is. Például: GUTOR: falu Pozsony megyében vagy NÁDASD faluk Abaúj, Baranya, Borsod, Pozsony, Sopron, Vas megyében, pusztá Somogy megyében. A szavakat bemutató szócikkek legtöbbje többek között a szó magyarázatát adja. Például: HITELV valamely vallásnak fő ágazata, melyen a többiek alapulnak. Vagy egy másik példa: HURÍT Kiált, kurjant. Valakit nyers, erős kemény hangon, kurjongatva lelármáz, hallgatásra kényszerít.

– *Az eredeti munkának talán nem ezek a magyarázós részei az igazán izgalmasak, hanem a szavak eredetével foglalkozó szóeredeztetések.*

Kiss Gábor: Nagyon jól látja! A Czuczor–Fogarasi-szótár érdekes szóeredeztetései az elmúlt 150 évben mindvégig viták keresztüztüében álltak.

– És most a Tinta Könyvkiadó ezeket a sokak által vitatott részeket válogatta ki?

Kiss Gábor: Pontosan. Azokat a részeket adjuk közre, amelyek szavak, szóelemek, szógyökök történetével, eredetével foglalkoznak. Az érdeklődők most egyetlen kötetben találják meg a szótárnak azokat a részeit, amelyek napjaink új szótörténeti vizsgálataihoz szükségesek lehetnek.

– *Óvatosan fogalmaz. Mintha a kiadó nem tudná, hogy az eredeti munka a szavak eredetére választ adó Biblia vagy délibábos etimológiák gyűjteménye lenne...*

Kiss Gábor: Mint nyelvészeti szakkönyvek és magyar szótárak kiadója sűrűn találkozom az ún. alternatív nyelvészettel és képviselőivel. Például már nemegyszer előfordult a következő eset: árusítjuk a könyveinket, megérkezik az érdeklődő. Felemeli és belelapoz a Zaicz Gábor által szerkesztett etimológiai szótárunkba, majd lecsapja és hangos szóval mondja: Maguk Hunfalvynak és Budenznek, a Habsburg-bérenceknek a nézetét vallják, maguk nem is

magyarok! Nem tudják, hogy semmi közünk a finnekhez?! Majd a tájékozott érdeklődő félórás előadást tart a magyar nyelv etruszk eredetének megdönthetetlen bizonyítékairól.

– *Mintha a magyartanárok között is egyre több alternatív nyelvész lenne.*

Kiss Gábor: Eleve haragszom a magyartanárookra, mert legtöbbjük nem tanítja a nyelvtant, hiszen vagy irodalom- vagy osztályfőnöki órát tart helyette. Megtapasztaltam ezt négy gyermekem iskoláztatása során. Érdekes, hogy Czakó Gábor is mint többgyermekes szülő pontosan ilyen elkeserítő tapasztalatokra tett szert a magyar nyelvtan oktatásával kapcsolatban. A magyar nyelvtan iskolai elidegenítéséről a Beavatás a magyar észjárásba című legutóbbi könyvében számol be. Aztán másik élmény a közelmúltból: Általános iskolai magyartanárként, a szeretett Piroska néni odajön az osztálytalálkozón hozzám, és így szól: Gábor, gratulálok, sok szép szótárt és értékes könyvet adtatok ki, de tudod – és közelebb hajol hozzám – ezt a finnugrizmust hagyjátok már abba, ezt már megcáfolták!

– *Visszatérve a most megjelent szótárhoz, hogy készült?*

Kiss Gábor: Először is megkérdeztem a Nyelvtudományi Intézetben két profi, nyelvtörténettel foglalkozó nyelvész kollégámat, hogy mi a véleményük a Czuczor–Fogarasi-szótárról. Gondoltam, ha nagyon lesújtó a véleményük, félreteszem az ötletemet. De egybehangzóan azt mondták: elavult, de mindig megnézem, mert nagyon inspiráló, és gazdag a benne összegyűjtött nyelvi anyag. Ezt követően egy kolléganőnk több mint féléves munkával végigolvasta a szótárt, és a szavak eredetével foglalkozó részeket kimásolta. A munkához nagy segítségére volt az Arcanum Adatbázis Kft. által kiadott CD, amely tartalmazza elektronikusan az eredeti szótár teljes anyagát. A kiválogatott 7500 szövegrészletből, szócikkből áll össze a 950 oldalas mostani szótár.

– *Látom, a szótár helyesírását közelítették a mai íráshoz.*

Kiss Gábor: Kiigazítottuk a cz írását, egységesítettük a hosszú kettős mássalhangzók jelölését (pl. aszszony helyett asszony), és a magánhangzók rövidségét, hosszúságát is igyekeztünk a mai íráshoz igazítani. Így egy jól olvasható szöveget adunk a mai olvasó kezébe.

– *A szótárhoz Simoncsics Péter nyelvész írt előszót.*

Kiss Gábor: Simoncsics Péter tudománytörténetileg elhelyezi az eredeti nagy munkát, és ezekkel a sorokkal fejezi be az előszavát: „A Czuczor–Fogarasi-szótár koraszülött munka, többre vállalkozott, mint amire képes volt. (...) A benne rekedt értékek – nyelvi adatok és

invenciózus nyelvi magyarázatok – csak a szakavatott nyelvészek, közülük is a nyelvészet története iránt különösen érdeklődők számára tárulnak föl és válnak értékelhetővé. Az ő feladatuk lesz a szótár módszeres átfésülése, adatainak újbóli megrostálása és pontosítása, és szembesítése a nyelvészetnek azóta eltelt időben történt eredményeivel.”

– *Végül is mi a Czuczor–Fogarasi-szótár alaptézise?*

Kiss Gábor: Az alaptézis kulcsszava a gyök, a szógyök. Példával megvilágítva: a szótár azt írja, hogy a KER elvont gyök, melyből a kereng, keres, kerek, kerék, kerget, kerít, ketrec, kerecsen szavak erednek, és megnyújtott formában a kéreg szó is innen jön. Ezekben alapértelem a görbe, kerek, magába visszamenő vagy maga felé visszahajló mozgás vagy vonal. Lényeges hangjai a K és az R. Hasonlóan a kar, karaj, karika, karima, karám, kanyar, szavakhoz. Rokon velük a kör, környék, köröm szó.

– *A gyökelmélet nem hivatalosan elfogadott nyelvészeti nézet. A Tinta Könyvkiadó a közelmúltban adott ki egy nyelvrokonsággal foglalkozó másik könyvet is, melyet Honti László akadémikus, nyelvész szerkesztett. Mondhatjuk kicsit ironikusan, hogy ennek a tanulmánykötetnek lehetne akár az is a címe, hogy „Az Akadémia visszalő”?*

Kiss Gábor: Lehetne, de nem az. A cím pontosan: A nyelvrokonságról – A török, sumer és egyéb áfium ellen való orvosság. Ebben a kötetben a hivatásos nyelvészek válaszolnak az alternatív nyelvészek felvetéseire.

– *Mintha itt valamiféle ellentmondást látnék. A Tinta szinte egyszerre jelenteti meg az alternatív nyelvészek által Bibliának kikiáltott Czuczor–Fogarasi-szótár gyökelméletre épülő szóeredeztetéseit, ugyanakkor az akadémikus cáfolatát is napjaink alternatív nyelvészetének.*

Kiss Gábor: Nem a kiadó munkájában van ellentmondás. Az ellentmondás napjaink nyelvészeti nézetei között van. A Tinta célja, hogy katalizátor legyen a párbeszédben, elősegítse a hasznos és célravezető vitát. Nem lehet, hogy mindazok, akik számára fontos nemzeti kultúránk legfőbb hordozójának, édes anyanyelvünknek az ügye, évtizedeken át elbeszéljenek egymás mellett. A Tinta kiadványaival elő kívánja segíteni a tisztázó párbeszédet. Az eredményes diskurzust mozdíthatja elő a Pytheas kiadó is azzal, hogy tervbe vette a Czuczor–Fogarasi-szótár teljes hat kötetének reprint kiadását.

Szerző: Cserháthalápy Ferenc
2010. május 29. 6.56

<http://www.papiruszportal.hu/site/index.php?f=6&p=28&n=5482>

A SZÓTÁR ELÉRHETŐ:

<http://osnyelv.hu/czuczor/>